

PACTO POLO RURAL

CONTEXTUALIZACIÓN DO RURAL DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

Para entender o alcance e importancia do presente Pacto polo Rural de Santiago de Compostela é preciso, antes de nada, caracterizar como corresponde ao noso rural.

Así, con 220 km² Santiago de Compostela é un dos concellos con maior superficie de Galicia, e o segundo en tamaño da provincia da Coruña, sendo máis do 86% da súa superficie netamente rural, xa que non se inclúe neste cómputo a superficie rural das parroquias máis próximas ao centro urbano, que poderían clasificarse de rururbanas. Esa cifra implica por si propia un territorio rural vastísimo. De 190 km², extensión superior á de 289 dos 313 municipios galegos.

Do gran tamaño do rural compostelán da conta tamén, entre outros, a distancia desde o centro urbano ata os núcleos de poboación máis afastados, sendo así que, por exemplo, desde a praza do Obradoiro, ata o lugar de Pousada, na parroquia de Cesar, contabilízanse un total de 18.7 km, que supoñen case media hora en coche.

Por outra parte, o rural de Santiago de Compostela está conformado por 21 parroquias, incluíndo só as de carácter íntegramente rural, tal como queda dito máis arriba. Estas son: Aríns, Bando, Barciela, Busto, Carballal, Cesar, O Eixo, A Enfesta, Fecha (Santa Cristina), Fecha (San Xoán), Figueiras, A Gracia, Grixoa, Laraño, Marantes, Marrozos, Nemenzo, A Peregrina, A Sabugueira, Verdía e Villestro.

Esas 21 parroquias rurais están conformadas por un total de 215 núcleos de poboación, nos que habitan 14.377 persoas, o que supón un 14.9% da poboación total de todo o municipio, segundo os datos do INE dispoñibles no momento de redacción deste documento.

As cifras relativas á poboación rural son especialmente relevantes polas súas implicacións. Así, por unha parte, é preciso destacar que a poboación do rural de Santiago é superior á de vilas como Noia, Ordes, Betanzos, Vilalba, Ribao, Foz, Verín, O Carballiño, o Barco de Valdeorras, Baiona, Bueu, Cambados e outros 270 concellos galegos, o que fala da súa importancia en termos de poboación en relación á realidade galega.

Por outra banda, os datos antes citados relativos á poboación rural falan do peso específico no total municipal, xa que implican que o núcleo urbano de Santiago de Compostela non supera por si propio os 82.028 habitantes.

Sen embargo, na comprensión da realidade actual do rural compostelán tamén é especialmente significativa a evolución e distribución da poboación rural. Así, é preciso ter en conta que as parroquias rurais da zona Sur aumentaron a súa poboación de forma sostida nos últimos dez anos –datos rexistrados entre 2007 e 2017-. Este aumento está provocado polo aumento do uso residencial do territorio nesa área. En contraste, para o mesmo período de 10 anos as parroquias do rural Norte reduciron a súa poboación nun 7,4%.

Pola súa proximidade e dependencia dun importante núcleo urbano, a poboación do rural de Santiago ten aínda outro trazo característico, que a distingue doutras zonas rurais, e que fai referencia á súa progresiva diversificación. Así, o noso rural rexistra unha tendencia crecente á mestura de habitantes historicamente enraizados na zona –aínda que non manteñan a actividade tradicional- con novos poboadores, grupo que inclúe tanto a aquelas persoas que se desprazan cada día á cidade por motivos de traballo, como as persoas que unha vez retiradas optan por establecerse no rural ou as que posúen no rural unha segunda residencia.

O anterior supón un aumento progresivo da poboación exclusivamente residencial, polo que é preciso abordar de xeito específico medidas que permitan armonizar as actividades produtivas tradicionais co crecente uso residencial.

Tamén relacionado cos usos predominantes nas distintas zonas do rural está a problemática, común a todo o rural galego, que supón o avellentamento da poboación que é máis significativo nas parroquias rurais setentrionais, onde a porcentaxe da poboación maior de 65 anos é máis alta que nas meridionais.

Isto ten graves implicacións en canto ás posibilidades de desenvolvemento das parroquias a medio-longo prazo, xa que as parroquias máis envellecidas son as eminentemente agrícolas, que son tamén as máis precarizadas en termos de servizos básicos.

De feito, é esa precariedade no acceso aos servizos básicos o problema crucial que pretende abordar o presente Pacto polo Rural, conscientes os seus asinantes das preocupantes e vergoñentas cifras en canto a dotación de servizos. Así, no rural de Santiago, á data de sinatura do presente Pacto, existen aínda hoxe 90 núcleos rurais que non dispoñen de abastecemento de auga nin saneamento, 112 sen abastecemento de auga, 125 sen saneamento, sendo así que tan só 70 núcleos dos 215 totais contan con ambos servizos – abastecemento e saneamento-, o que supón un pobre 32.6% do total dos núcleos rurais, e que, destes, o 70% corresponden a parroquias do sur do Concello.

Estas cifras evidencian a situación extraordinariamente precaria en canto a infraestruturas básicas no rural, e esta precariedade acada niveis insólitos na área norte, onde mesmo 4 parroquias – Busto, Carballal, Cesar e Santa Cristina de Fecha-, non teñen ningún núcleo con saneamento nen abastecemento de auga. Esta carencia xeneralizada afecta tamén por suposto a infraestruturas esenciais do rural –centros educativos, centros socioculturais, etc.- como a escola CEIP Casas Novoa, na Sionlla de Abaixo, parroquia de Enfesta, que, situada a escasos 6 km da cidade, e con arredor de 200 escolares, non está, hoxe en día, conectada á rede de saneamento.

Non é posible rematar esta caracterización sen lembrar que o rural de Santiago é transitado anualmente por máis de 350 mil persoas de 186 países que percorren algún dos dez Camiños de Santiago, incluídos dous declarados Patrimonio da Humanidade. Esta importantísima exposición a nivel internacional dunha parte do noso rural –aquela pola que discorren os trazados das devanditas vías- contrasta co déficit e as problemáticas do rural compostelán anteditas, e máxime cando os Plans Directores dos Camiños, actualmente en execución, inclúen obxectivos tales como “a revitalización dos núcleos de poboación, mellorando a súa calidade estética e ambiental e favorecendo o equilibrio entre poboación, equipamentos e servizos”.

ANTECEDENTES DO PACTO POLO RURAL DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

Para entender o déficit histórico do rural compostelán é preciso ter en conta que a crucial dotación dos servizos básicos de abastecemento de auga e saneamento tratada no epígrafe anterior, xa era considerada prioritaria polo Concello de Santiago no ano 1991 e que, tres décadas máis tarde, a situación segue practicamente igual. De igual maneira, as melloras previstas no PXOM (2008) para o rural, seguen sen executarse 11 anos despois.

Por outra banda, é preciso ter en conta que desde o ano 2016, FERUSA –Federación de Asociacións Veciñais do Rural de Santiago–, que agrupa a 20 das 21 asociacións do rural, abre un novo período nesa histórica reivindicación veciñal, rotomando con forza as negociacións que han de levar ao presente Pacto polo Rural. Así, FERUSA reuniuse xa daquela –setembro de 2016–, con todas as forzas políticas, que xa entón manifestaron o seu acordo para iniciar “a andadura” deste Pacto polo Rural.

Así, en febreiro de 2019, FERUSA presenta, en acto público ao que asistiron todas as forzas políticas concorrentes ás eleccións locais de maio de 2019, un exhaustivo informe elaborado por esa entidade, informe que senta as bases do argumentario e xustifica en detalle a urxencia do presente Pacto polo Rural.

Paralelamente, a nivel estatal, organízase por esas datas o movemento coñecido como “España vaciada”, que ten un fito importante na manifestación celebrada en Madrid o 31 de marzo de 2019, que contou coa adhesión de máis de 90 plataformas e entidades de 24 provincias, ademais da de representantes do goberno do Estado e das demais formas políticas. Tamén a Federación Española de Municipios e Provincias ten mostrado o seu respaldo aos “numerosos municipios e provincias de todo o país e a diversas institucións, para chamar a atención sobre a perda de poboación que sofren extensos territorios do país”, perda de poboación resultante das importantes carencias do rural en todo o Estado español.

Nesta recompilación dos antecedentes, é preciso citar tamén a Axenda 2030, un contrato social global, asinado por 193 países, incluído España, coas Nacións Unidas, que establece unha guía de 17 Obxectivos de Desenvolvemento Sostible (ODS). Estes ODS marcan una liña clara para alcanzar un futuro sostible con dignidade para todas as persoas, co desafío de asegurar que ninguén se queda atrás, polo que haberá que prestar atención a quen se queda atrás, en que territorios e por que.

A nivel español iso implica mirar cara as zonas rurais que represenan o 90% do territorio, pero no que só reside o 20% da poboación, que son cifras moi similares ás do propio termo municipal de Santiago de Compostela, no que o rural representa aproximadamente o 86% do municipio e o 15% da poboación, tal como quedou expresado ao inicio deste Pacto.

O Plan de Acción para a Implementación da Axenda 2030 –aprobado en xuño de 2018- inclúe un amplo apartado sobre cohesión territorial e a afirmación de que “Non é posible alcanzar os ODS deixando atrás ás zonas rurais e aos seus habitantes”, mentres que noutra parte dese documento identifica o desenvolvemento rural como unha das áreas claves onde haberá que formular políticas con capacidade de crear sinerxias para avanzar cara ao desenvolvemento sostible.

O PACTO POLO RURAL DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

En vista de todo a anterior, e tendo en conta o déficit histórico do rural compostelán referido nos puntos anteriores e a necesidade de emprender accións inmediatas desde o ámbito local, o Pleno do Concello de Santiago do 29 de setembro de 2019 aprobou impulsar o Pacto Local polo Rural.

Nace así este Pacto polo Rural que fixa o compromiso de todos os partidos políticos a respecto das accións mínimas a levar a cabo no rural de Santiago nun horizonte temporal de 8 anos, superando así os períodos de catro anos das lexislaturas e os tempos electorais, co fin de garantir a estabilidade mínima precisa.

Un Pacto polo Rural para este período temporal de 8 anos que ten como obxectivos prioritarios solventar as carencias en servizos básicos e asegurar a conservación e mantemento da rede viaria. A tal efecto comprométese a destinar íntegramente para o rural os fondos POS da Deputación da Coruña e asemade a complementar esas actuacións con fondos propios, comprometéndose a asignar o 1% do orzamento anual, así como os que poidan derivarse tanto dos convenios que se asinen a tal efecto con outras administracións públicas e tamén con outros que se poidan obter a través dos procedementos concursais.

Para o ano 2023, coincidindo co inicio da execución do Pacto, a achega de fondos do Concello será a necesaria e suficiente para levar a cabo o subministro de auga ás aldeas con seca de manancial nos últimos tres anos e para a rede de abastecemento naqueles núcleos de poboación nos que resten menos de 500 metros ao punto de conexión, tal e como se recolle na Acción 1 máis adiante.

O Pacto establece ademáis outra serie de prioridades que o Concello de Santiago deberá acometer de xeito transversal, dentro dos orzamentos dos distintos departamentos, ou ben grazas ás achegas doutras entidades, tales como axudas europeas, axudas de compensación da Xunta de Galicia e fondos do Estado.

PRINCIPIOS INSPIRADORES

- 1 Equilibrio territorial:** trátase de minimizar o actual desequilibrio entre as zonas urbana e rural e, en paralelo, de igualar as zonas norte e sur do noso rural.
- 2 Sustentabilidade económica:** medidas economicamente viables.
- 3 Transversalidade::** o rural será contemplado dentro de cada departamento municipal, nas políticas das distintas áreas .

OBXECTIVO

Que no prazo de 8 anos desde a sinatura deste Pacto polo Rural de Santiago de Compostela, é dicir, no período que vai do **2023 a 2030**, se consiga una mellora significativa do estado actual do rural municipal, en atención ás prioridades detectadas, que pola súa vez determinan as accións a levar a cabo.

ACCIÓNS

As **35** accións que se recollen deseguido aparecen agrupadas en 7 bloques temáticos, sen que a sucesión na que aparecen os mesmos, como tampouco a numeración outorgada as accións neles incluídas, pretendan establecer ningunha valoración en relación á súa importancia e polo tanto tampouco respecto da prioridade da súa execución.

SERVIZOS BÁSICOS

Dotar aos núcleos rurais de servizos básicos –de abastecemento de auga, de saneamento e dun axeitado servizo de limpeza e xestión do lixo- que respondan a estándares actuáis:

- 1. Terá prioridade darlle solución para as aldeas que quedaron sen auga por secas de mananciais nos últimos 3 anos e tamén rematar as traídas naqueles núcleos de poboación nos que falten menos de 500 metros ao punto de conexión** sempre e cando as condicións orográficas o fagan posible e exista demanda. Co fin de facilitar a conexión dos veciños percuraranse fórmulas acordadas conxuntamente que garantan a calidade da conexión e busquen un custo máis moderado e equitativo.
- 2. Dotación de auga nos núcleos que non teñen nen auga nen saneamento**, dando prioridade aos núcleos afectados polas ordenanzas 11, 6A e 6B.
- 3. Dotación do servizo básico que corresponda –auga e/ou saneamento, nos núcleos afectados polas ordenanzas 6A, 6B e 11 e que carezan dun dos servizos**, tendo en

conta a poboación e a proximidade ás redes preexistentes. Tamén se procurará facilitar a prestación do servizo ás vivendas situadas nos contornos máis inmediatos destas ordenanzas, sempre que sexa viable.

4. **Habilitar no primeiro ano de vixencia do Pacto polo Rural, e ao longo de toda a súa duración, un sistema de control e inspección municipal para o rural** que garanta o cumprimento dos pregos do servizo de recollida de lixo e limpeza urbana. Os informes resultantes das devanditas inspeccións serán remitidos regularmente a FERUSA para o seu coñecemento.
5. **Dotar de alumeadado público as zonas que presentan carencias importantes e mellorar o existente.**

PLANEAMENTO

O Concello impulsará dentro do seu ámbito competencial medidas orientadas a moderar o sobrecusto na vida rural.

6. **Aplicar unha bonificación fiscal proporcional nos núcleos rurais que non dispoñen dos servizos básicos de abastecemento de auga e saneamento.**
7. **Paralelamente**, procurárase a búsqueda de solución temporais, dentro da legalidade, para **minorar as cargas económicas para a obtención de licenzas,(avais)** e asemade terá prioridade a dotación dos servizos básicos municipais nos ámbitos incluídos nas ordenanzas 6A, 6B e 11 e 12 do PXOM nos núcleos rurais tradicionais.
8. **Elaborar**, no menor prazo posible, **un rexistro detallado do patrimonio viario público no ámbito rural.**
9. **Tratar de dar solución a discriminatoria situación das vivendas que quedaron fóra da ordenación no actual PXOM.**

MOBILIDADE

Mellorar a mobilidade e a conectividade da poboación rural, tanto entre o rural e a cidade, como dentro do propio rural.

10. **Mellorar a mobilidade e a conectividade da poboación rural**, tanto entre o rural e a cidade como dentro do propio rural. **Poñerose en marcha un servizo de transporte a demanda** co fin de atender as necesidades dos núcleos menos poboados. Neste sentido, teranse en conta os datos do Pacto Local pola mobilidade e os que sexan aportados tanto a través do PEMUS **actualmente en fase de redacción**, como os que se poidan obter da propia prestación do servizo. Garantindo que en todos os núcleos e parroquias nos que exista demanda suficiente dotaráselles do servizo correspondente.
11. **Asegurar o mantemento e conservación das vías rurais**, tanto no tocante ás obras (rebacheados, etc.), como ás necesarias accións de limpeza de cunetas e sumidoiros e de

rozado de maleza. A tales efectos, deberá deseñarse un calendario anual que estableza una orde de rozas en todas as parroquias rurais, que garanta un mínimo de dúas rozas anuais, e que será trasladado aos representantes veciñais para o seu coñecemento.

12. **O tractor –rozador froito dos orzamentos participativos do 2017, considerado, elemento fundamental para manter a rede viaria en bo estado debe poñerse en permanente funcionamento.**
13. **Dotar de sinalización vertical e marquesiñas a núcleos e parroquias.** Asemade farase un mantemento anual destes elementos.
14. **Incrementar a dotación especial de Policía Rural, a actual é considerada insuficiente.**

DESENVOLVEMENTO SOSTIBLE

Promover un desenvolvemento económico sostible e ligado ao medio natural, e en particular:

15. **Apoiar á creación de iniciativas empresariais en sectores medioambientalmente estratéxicos.**
16. **Apoiar á diversificación das explotacións forestais e agrícolas,** para progresar cara una paisaxe multifuncional, de tal forma que a biodiversidade sexa, á vez, un pilar e un resultado da actividade económica.
17. **Reclamar da administración competente a finalización da concentración parcelaria nas parroquias de Figueiras e Villestro.** En relación co anterior, prever unha reserva de espazo a cargo das masas común e das parcelas non reclamadas para a comunicación do periférico norte, así como para futuras ampliacións da rede viaria.
18. **Incentivar iniciativas de economía (agricultura) circular** que reutilizan, reciclan e revalorizan os residuos propios, e que teñen, polo tanto, unha pegada ecolóxica baixa (menor utilización de enerxía das fontes non renovables e diminución das emisións).
19. **Apoiar a creación de redes de produtores ecolóxicos locais** e fomentar a comercialización e o consumo en circuítos curtos, na propia localidade.
20. Nas políticas municipais de axudas levadas a cabo desde o departamento de Promoción Económica, **primar as iniciativas no rural,** especialmente as que fomenten o asentamento da poboación nestas áreas.
21. **Elaborar un estudo de oportunidades de investimento no rural de Compostela.**
22. **Garantir a compatibilización de usos,** evitando unha visión idílica do rural, como espazo natural e ilimitadamente produtivo, e que deliberadamente se despreocupa das problemáticas que as actividades produtivas poden comportar, en termos de malos olores, residuos orgánicos non xestionados, etc.

MEDIO AMBIENTE

Preservar e, no posible, mellorar, a calidade ambiental da área rural do Concello de Santiago, mediante as seguintes accións:

23. **Aumentar as medidas de control de actividades con risco ambiental, e tamén as punitivas e as coercitivas** para a subsanación dos danos dentro das competencias municipais. En particular:
 - a. Incrementar a vixilancia de verteduras de actividades agrícolas, gandeiras e industriais.
 - b. Esixir adecuadas medidas de control do risco ecolóxico e benestar animal nas granxas de animais salvaxes e domésticos.
 - c. Implantar accións para a vixilancia e control de pragas (animais, vexetais e microbiolóxicas), incluíndo as terras explotadas, os espazos naturais, e os cursos de auga.
24. Dentro do **contrato de limpeza e recollida de lixo**, terase en conta a **recollida selectiva no ámbito rural, garantindo unha distribución de contedores axeitados e suficientes** para a atención das necesidades da poboación, tanto de orgánicos, como de papel e cartón, envases, vidro e resto.
25. **Executar nos casos de competencia municipal a clausura dos vertedoiros incontrolados e a recuperación das áreas afectadas. Intervir ante outras administración para evitar situacións como a provocada polo vertedoiro de Miramontes.**
26. **Limpar ríos e regatos** dentro do seu ámbito competencial e reclamar o seu coidado da Administración competente nos demais casos.
27. **Rozar camiños, pistas forestais e pistas da concentración parcelaria**, co fin de evitar incendios e dificultar a súa propagación, favorecer a mobilidade das persoas, do gando, etc., tal como xa foi apuntado no bloque relativo á mellora da mobilidade.
28. **Implantar medidas de conservación da biodiversidade**, tanto normativas coma no planeamento e na ordenación do territorio, e **crear corredores ecolóxicos que conecten as zonas de protección de espazos naturais**. Este punto debe vincularse, xa que é complementario, coa diversificación das explotacións e co uso renovado do monte propostos no epígrafe anterior, e co estímulo á multifuncionalidade da paisaxe rural.
29. **Recuperar e mellorar os espazos de ocio fluvial**, como Chaián, e Barciela-Illa do refuxio, e valorizar o LIC Río Tambre, incluído na Rede Natura 2000 e promover a declaración como ENIL do Souto, entre outros.

CULTURA, OCIO E BENESTAR

Mellorar a calidade de vida no rural e, paralelamente, afondar no achegamento da poboación urbana ao rural:

30. **Integrar o rural na política cultural do Concello, elaborando unha oferta sociocultural** (actividades deportivas, musicais, culturais, etc.), **de interese e con continuidade**, para poboación residente, por un lado, pero tamén puntualmente atractiva para a poboación urbana, gran descoñecedora do rural do seu propio concello, co fin de facilitar o seu achegamento (exemplo: actividades municipais nalgunha das magníficas carballeiras, como proxeccións de cine ao aire libre, festivais de música popular, etc.).

Para isto é preciso planear una axeitada difusión no ámbito urbano, co fin de dar a entender que as actividades están dirixidas a toda a poboación, non só á rural, fomentando e motivando así a participación dos habitantes da cidade.

31. **Deseñar unha rede de sendas peonís e ciclables, aproveitando vías preexistentes** que sirvan a estes dous propósitos: 1. Que faciliten o paseo da poboación local (envellecemento activo), e 2. Que discorran do rural a cidade, e viceversa, para facilitar o seu uso pola poboación urbana e, polo tanto, o achegamento desta ao rural, conectando a cidade co rural, ou mesmo posibilitando o uso da bicicleta como medio de transporte. Exemplos serían:
 - a. Vía Verde prevista dende hai anos (percorre o concello desde Amio pasando por A Sionlla, Verdía, Busto e Neiro ata o concello de Oroso, aproveitando a vella vía do tren; posibilitaría a dinamización do rural Norte e a súa conexión coa cidade).
 - b. Ruta de sendeirismo de longo percorrido por todo o termo municipal (existe de feito una proposta de trazado nunha web municipal: <http://www.parquefluvialdesantiago.org/andaina-longo-percorrido/>).
 - c. Circuito BTT, que comunique as parroquias do rural e estas co centro da cidade (e que permitiría activar o centro BTT municipal de Santa Susana, que mesmo conta con web municipal: <http://www.bttssantiago.gal>).
32. **Mellorar o mantemento e accesibilidade dos centros socioculturais rurais**, dotándoos de calefacción e do mobiliario precisos para garantir a súa funcionalidade e fomentar así o seu uso, incluído o de Centros de Día en parroquias a determinar.
33. **Poñer en valor o patrimonio e as tradicións do rural compostelán**, das que é exponente destacado o Entroido Rural Tradicional dos Xenerais da Ulla, declarado Festa de Interese Turístico de Galicia, e que, a día de hoxe, depende moito máis do voluntarismo das parroquias implicadas que da sensibilidade do Concello. No mesmo sentido, activar o Centro de Interpretación de Villestro (<http://www.centrointerpretacionvillestro.org/es/>) ou o chamado Centro de Interpretación do Medio Rural da Portela (<https://compostelaverde.santiagodecompsotela.gal/places/centro-de-interpretacion-do-medio-rural-da-portela>), ambos de propiedade municipal e baleiros de contido na actualidade, malia o importante investimento inicial.

INFORMACIÓN, COMUNICACIÓN, PARTICIPACIÓN

Evitar a incomunicación e illamento do rural, e en concreto:

34. **Xestionar o 100% do acceso a Internet con fibra óptica**, a través dos convenios coa Xunta de Galicia e a Administración Xeral do Estado lograrase a inclusión de todos os núcleos das parroquias dentro dos plans Programa de banda larga, así como no Programa de Extensión de banda larga de nova xeración.
35. **Subministrar paneis informativos a todas as aldeas**, nos que publicar información municipal e toda aquela de interese veciñal.
36. **Establecer canles regulares e eficaces para propiciar a participación, a codecisión, a coordinación e a comunicación coa veciñanza do rural**, mediante a activación dos

Consellos sectoriais, que deben ser convocados con regularidade e posuír orzamento e cometido reais.

SEGUIMIENTO

Para garantir a consecución do obxectivo xeral desde Pacto, así como a execución das accións nel incluídas, estableceranse as medidas oportunas para garantir o seguimento e control do seu cumprimento.

Neste senso, constituirase no primeiro semestre do 2023 o Consello do Medio Rural no que estarían representados todos os Grupos Políticos con representación municipal e as asociacións de veciños do medio rural. Este Consello reuniríase de xeito ordinario alo menos unha vez cada seis meses e avaliaría o cumprimento do presente Pacto..

Santiago de Compostela, novembro 2022